

¹М. І. Диба, ¹А. Г. Загородній, ²Г. О. Партин
 Національний університет “Львівська політехніка”,
¹кафедра обліку та аналізу
²кафедра фінансів

АСИМЕТРИЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

© Диба М. І., Загородній А. Г., Партин Г. О., 2015

Розглянуто проблему асиметрії інформації в підприємницькій діяльності, зокрема: сутність асиметрії інформації та її відмінність від повноти інформації; причини виникнення інформаційної асиметрії; вплив асиметрії інформації на ефективність діяльності суб'єктів господарювання; види асиметрії інформації та їхня сутність.

Розкрито джерела та причини виникнення асиметрії обліково-аналітичної інформації, зокрема специфічні причини, які зумовлені формуванням цієї інформації, а саме: наявність різних моделей обліку, паралельне використання фінансового і податкового обліку, можливість використання підприємствами елементів облікової політики, відсутність нормативних документів щодо обчислення аналітичних показників.

Ключові слова: асиметрія інформації, причини асиметрії інформації, види асиметрії інформації, асиметрія обліково-аналітичної інформації.

M. I. Dyba, A. G. Zagorodniy, H. O. Partyn
 Lviv Polytechnic National University

ASYMMETRY OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL INFORMATION AND ITS IMPACT ON MANAGEMENT DECISION MAKING

© Dyba M. I., Zagorodniy A. G., Partyn H. O., 2015

The problem of information asymmetry in entrepreneurial activity has been considered, in particular: the nature of information asymmetry and its difference from the completeness of information; the reasons for information asymmetry emergence; the impact of asymmetric information on the operating efficiency of business entities; the types of information asymmetry and their essence.

The sources and the reasons for asymmetry of accounting and analytical information have been developed, including specific factors, caused by the forming of this particular information: the existence of different accounting models, the concurrent use of financial and tax accounting, the possibility of application of accounting policy elements, the lack of regulatory documents for analytical indicators calculating.

Key words: information asymmetry, reasons for information asymmetry, types of information asymmetry, asymmetry of accounting and analytical information.

Постановка проблеми

Підприємницька діяльність на будь-якому ринку супроводжується певним рівнем ризику і невизначеності, які зумовлені неповнотою та недосконалістю інформації. Проте, як стверджує професор економіки Колумбійського університету, лауреат Нобелівської премії з економіки Джозеф Стігліц, “протягом двохсот років економісти використовували прості економічні моделі, побудовані на припущенні про повноту і точність інформації, тобто на тому, що всі зацікавлені сторони володіють ідентичною загальнодоступною інформацією з певного питання. При цьому було зрозуміло, що сказане не відповідає дійсності, але усі сподівалися, що наявністю невеликих інформаційних неточностей можна знехтувати, приймаючи повноту інформації за аксіому” [1]. Хибність такого підходу полягає в тому, що в ринковому середовищі навіть незначні, на перший погляд, чинники, можуть суттєво впливати на розвиток економіки. Водночас повністю врахувати всі чинники, які впливають на ринкові процеси, практично неможливо.

Недостатність чи відсутність інформації для точного оцінювання впливу окремих чинників, складність у прогнозуванні наслідків їхньої взаємодії – ці обставини визначають рівень невизначеності умов господарювання підприємств. Складова невизначеності на українському ринку посилюється як нестабільністю економіки, так і відсутністю сформованого ринку інформаційних послуг і налагодженою його взаємодією з іншими видами ринків. За таких обставин особливо актуальним є вирішення проблеми інформаційного дефіциту, що дасть змогу знизити рівень невизначеності умов прийняття управлінських рішень, а, відповідно, і рівень підприємницького ризику. Проблема інформаційного дефіциту безпосередньо пов'язана із проблемою асиметрії інформації.

Проблему асиметрії інформації в своїх працях розглядали такі науковці як А. Агравал, Дж. Акерлоф, Р. Барклей, Л. Ботаз, В. Брент, Дж. Вейант, М. Джеймс, Р. Джаймс, Єв-Мінч Чіа, М. Леарі, П. Манас, Г. Пур, М. Робертс, К. Шу та інші. Вагомий внесок у розроблення цієї проблематики зробили й українські економісти, зокрема Н. Балдин, В. Євдокимов, М. Єрмошенко, Я. Жаліно, Г. Заграй, В. Іванова, О. Костюк, В. Москаленко, В. Огієнко, С. Чистяков.

Актуальність проблеми асиметрії підтверджується і тим, що Нобелівський комітет двічі премію в галузі економіки присуджував науковцям які досліджували цю проблему: у 1996 р. американському економісту, професору Колумбійського університету В. Вікрі та шотландському економісту, професору економіки, викладачу Оксфордського та Кембриджського університетів Дж. Міррісу за фундаментальний внесок в економічну теорію стимулів і асиметричної інформації, а в 2001 р. – американським економістам Дж. Акерлофу з Каліфорнійського університету в Берклі, М. Спенсу зі Стенфордського університету та Дж. Стігліцу з Колумбійського університету за дослідження у сфері аналізу ринків із асиметричною інформацією.

Високо оцінюючи внесок цих науковців у розроблення теоретичних і прикладних аспектів асиметрії інформації, варто зазначити, що питання асиметрії інформації, яку формують у системах обліково-аналітичного забезпечення менеджменту підприємств, залишилися поза їхньою увагою.

Мета статті

Розкрити особливості асиметрії облікової та аналітичної інформації та її вплив на прийняття управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу

Сутність асиметрії інформації полягає в тому, що суб'єкти підприємництва, які функціонують на певному ринку і є потенційними або реальними діловими партнерами, володіють нерівноцінною або асиметричною інформацією щодо підприємницького проекту та умов його реалізації, якості та вартості предмета угоди, рівня підприємницького ризику, пов'язаного із участю в реалізації проекту та виконанням певних договірних зобов'язань, іншими сприятливими чи несприятливими чинниками, які можуть вплинути на ефективність угоди.

Асиметрія інформації відрізняється від повноти інформації. І асиметрія, і повнота є характеристиками інформації, проте асиметрія – це характеристика нерівномірності інформації між суб'єктами, тоді як неповнота характеризує наявний обсяг інформації відносно її вичерпного, необхідного і достатнього обсягу [2, с. 115; 3, с. 32].

Отже, асиметрія інформації знижує як ефективність економіки загалом, так і ефективність діяльності суб'єктів господарювання зокрема. Така інформаційна ситуація зумовлена низкою причин:

– по-перше, макроекономічною причиною виникнення асиметрії інформації є несформованість ринку інформаційних послуг. Наявність ефективно функціонуючого інформаційного ринку передбачає, насамперед, можливість вільного обігу інформації як предмета угод купівлі-продажу;

– по-друге, збирання (купівля) інформації передбачає додаткові попередні витрати партнерів. Величезні інформаційні масиви не дають змоги зібрати абсолютно всю інформацію щодо певного об'єкта чи суб'єкта через обмеженість коштів. Крім того, зібрана інформація може бути нерелевантною. Тому рівень поінформованості кожного з партнерів може безпосередньо залежати від їхніх фінансових можливостей;

– по-третє, доволі часто інформація може бути надбанням тільки одного ділового партнера, краща поінформованість якого дає йому змогу керувати ситуацією та диктувати умови укладання угоди. В таких випадках можливе умисне ненадання контрагентові повної інформації;

– по-четверте, інформаційний потенціал кожного з партнерів залежить безпосередньо від його досвіду, компетентності, рівня спеціалізації та інших об'єктивних чинників, вплив яких на формування інформаційної ситуації можна вважати позитивним;

– і, по-п'яте, у разі сумнівів щодо достовірності інформації її перевірка вимагатиме додаткових витрат, через що власник такої інформації не завжди прагнучиме до підвищення рівня її достовірності.

Американські науковці Дж. Акерлоф і Дж. Стігліц на підставі результатів своїх досліджень стверджують, що економічна інформація є ендогенною, тобто такою, що формується у процесі спілкування суб'єктів-учасників угоди, контрагентів тощо. Через це вона не може бути досконалою, оскільки залежить від свідомих дій осіб, які є економічними агентами їхніх інтересів, та особистісних (когнітивних) якостей. Вони ж довели, що інформація не є звичайним благом, оскільки вона не має властивостей товару до моменту її розкриття (через те, що на той час її цінність не визначено) і втрачає сенс після її розкриття.

Втрати суб'єктів господарювання внаслідок асиметрії інформації полягають у [5]:

- втраті конкурентних переваг;
- звуженні сегмента ринку;
- недотриманні стратегічної мети і завдань;
- зростанні загроз, пов'язаних з операційною, інвестиційною та фінансовою діяльністю, а також з надзвичайними подіями;
- збільшенні частки інсайдерських операцій на фондовому ринку і, відповідно, інвестиційних ризиків;
- недоотриманні доходів і чистого прибутку, зумовлених асиметрією інформації про товар;
- збільшенні трансакційних витрат;
- зниженні мотивації щодо інноваційної діяльності;
- зростанні витрат на зменшення рівня асиметричності;
- наявності латентних (прихованих) загроз, дії та характеристик;
- збільшенні ймовірності вибору неоптимальних рішень серед альтернативних;
- створенні можливостей для реалізації опортуністичної поведінки контрагентів;
- неефективному розподілі ресурсів.

Переваги в інформаційному забезпеченні однієї зі сторін економічних відносин створюють умови для отримання нею додаткових доходів – так званої інформаційної ренти [6]. Інформація є як ресурсом, що має економічну цінність, так і джерелом конкурентних переваг та засобом зниження невизначеності й ризику.

Виникнення теорії асиметрії інформації, яка ґрунтується на теорії невизначеності і ризику, пов'язують з дослідженнями В. Вікрі та Дж. Міррліса ринку уживаних автомобілів. На основі аналізу цього ринку науковці розробили концепцію, суть якої полягає в тому, що наявність асиметрії інформації зумовлює тенденцію до зменшення середньої якості товару та до звуження самого ринку. Цю теорію було розвинуто в дослідженнях американського економіста Дж. Акерлофа, який в науковій праці "Ринок лимонів" (1970 р.) показав значення асиметрії інформації в оцінюванні якості товарів. Надалі цій темі було присвячено велику кількість наукових праць закордонних та українських авторів.

Асиметрія інформації властива будь-якому ринку і внаслідок специфіки кожного з них володіє певними характеристиками. Аналіз інформаційних ситуацій, що виникають у практичній діяльності суб'єктів господарювання, свідчать про велику кількість видів асиметрії інформації, які можна класифікувати за ознаками, наведеними в табл. 1.

Таблиця 1

Класифікація видів асиметрії інформації

Ознака класифікації	Види асиметрії інформації
1	2
Причини виникнення	• умисна асиметрія – створювана контрагентами господарських відносин з розрахунку на додатковий прибуток чи на уникнення ймовірних збитків; • неумисна асиметрія – виникає, як правило, у випадках, коли мета збирання та опрацювання інформації не відповідає призначенню, за яким ця інформація використовуватиметься пізніше
Предмет інформації	• інформація щодо об'єкта підприємницької діяльності; • інформація щодо суб'єкта підприємництва
Кількість сторін господарських відносин, що зазнають впливу асиметрії інформації	• одностороння асиметрія; • двостороння асиметрія; • багатостороння асиметрія

1	2
Частка асиметрії у повному обсязі інформації	• повна асиметрія; • часткова асиметрія
Рівень допустимості	• допустима асиметрія (згідно з чинним законодавством, умовами договору тощо); • недопустима асиметрія
Масштаб поширення	• систематична асиметрія – зумовлена несформованістю інформаційного ринку; • специфічна інформація – зумовлена фінансовими можливостями та досвідом суб'єкта підприємництва щодо збирання (купівлі) необхідної інформації
Час виникнення подій чи явищ, які є об'єктом асиметрії інформації	• наявна асиметрія; • потенційно можлива асиметрія – стає наявною одночасно з реальним виникненням подій, що є об'єктом асиметрії інформації

З огляду на те, що найважливішими якісними властивостями інформації є її об'єктивність, достовірність, повнота, точність, актуальність та корисність, В. О. Москаленко [7] запропонував інший підхід до класифікації асиметрії інформації, з виділенням тих її видів, які відповідають цим властивостям (табл. 2). Класифікація асиметрії інформації за ознаками її якісних властивостей дає, на думку автора, змогу точніше розкрити її сутність та систематизувати ті властивості, які необхідні для зниження рівня інформаційної асиметрії.

Таблиця 2

Види асиметрії інформації за її якісними властивостями*

Види асиметрії інформації	Якісні властивості інформації
Асиметрія об'єктивності інформації	Об'єктивність інформації характеризує її незалежність від сторонньої думки чи свідомості людини, а також від методів отримання
Асиметрія достовірності інформації	Достовірність – здатність інформації об'єктивно відображати явища та процеси. Є показником якості інформації, під якою розуміють її повноту та точність. Достовірна інформація сприяє прийняттю правильних управлінських рішень
Асиметрія повноти інформації	Інформація є повною, якщо її достатньо для розуміння і прийняття рішення. Неповна інформація може зумовити помилковий висновок чи управлінське рішення
Асиметрія точності інформації	Точність інформації визначається рівнем її наближення до реального стану об'єкта, процесу, явища тощо
Асиметрія актуальності інформації	Актуальність інформації – це її своєчасність та важливість на певний момент часу
Асиметрія корисності (цінності) інформації	Корисність інформації є її спроможністю задовольняти потреби конкретних споживачів та відповідність тим завданням, які можна вирішити за її допомогою

* Таблиця сформована на основі [5]

Найвагомішою складовою інформаційного масиву підприємства є облікова та аналітична інформація, адже за дослідженнями науковців тільки дані обліку становлять близько 70 % від загального масиву економічної інформації більшості підприємницьких структур.

Обліково-аналітична інформація формується в процесі господарського обліку та економічного аналізу. Господарський облік охоплює оперативний, статистичний та бухгалтерський облік, а останній – фінансовий, податковий та управлінський облік. Економічний аналіз містить, з одного боку, оперативний, поточний та перспективний аналіз, а з іншого, – фінансовий та управлінський аналіз. Дотичною до обліково-аналітичної інформації є інформація, яка виникає в процесі контролю за усіма видами господарського обліку та економічного аналізу [8].

Асиметрія обліково-аналітичної інформації може істотно впливати на ефективність прийняття рішень, зокрема на чинники формування ринкової вартості підприємства, оптимізації структури його активів і капіталу, розроблення ефективних напрямів покращення фінансово-економічного потенціалу через здійснення капітальних інвестицій, формування оптимального портфеля фінансових інвестицій, зниження рівня витрат та ризиків усіх видів діяльності, збільшення обсягів доходів, підвищення рентабельності та фінансової стійкості, а відтак і конкурентоспроможності підприємства на ринку, оптимізації грошових потоків підприємства та інших аспектів фінансово-господарської діяльності в ринковому середовищі.

Причини асиметрії обліково-аналітичної інформації можна поділити на дві групи:

- 1) загальні причини, які властиві будь-якій інформації і розкриті вище;
- 2) специфічні причини, які зумовлені формуванням саме облікової та аналітичної економічної інформації.

Однією з основних специфічних причин асиметрії бухгалтерської інформації є наявність різних облікових моделей, що їх використовують національні підприємства чи транснаціональні корпорації. Детально проаналізувавши основні світові макромоделі обліку, проф. В. В. Євдокимов доходить висновку, що “кожна з них сприяє економічному посиленню інформаційної дискримінації і не забезпечує розвитку економічних процесів у всіх напрямках. Це пов’язано з відсутністю чіткого врегулювання майнових інтересів на економічному рівні кожного з учасників господарських відносин” [9, с. 143].

Іншою специфічною причиною асиметрії облікової інформації в Україні та деяких інших державах є паралельне використання як фінансового, так і податкового обліку, які певною мірою є дещо антагоністичними підсистемами бухгалтерського обліку. Адже, як справедливо зауважують українські обліковці С. Легенчук і Д. Лозинський, зазначені види обліку регулюються різними нормативно-правовими актами, передбачають використання різних первинних документів та різних форм звітності для розрахунку такого важливого економічного показника, як фінансовий результат підприємства, що породжує асиметрію інформації [10].

Хоча ведуть бухгалтерський облік та складають фінансову звітність на підставі єдиних нормативно-правових документів, за єдиними принципами, які забезпечують порівнянність облікової інформації, кожне підприємство, з огляду на конкретні умови господарювання, може вибрати найприйнятнішу для нього форму ведення обліку. Для цього сукупність принципів, методів і процедур, що застосовуються для складання та подання фінансової звітності, підприємство повинно зафіксувати в його обліковій політиці. Формуючи облікову політику підприємства обирають зазвичай, тільки один варіант із тих, які передбачені нормативними документами. Різні підходи щодо формування облікових політик підприємств – це також причина асиметричності інформації.

Ще однією специфічною причиною асиметрії облікової інформації є надзвичайно велика кількість первинних та зведених бухгалтерських документів, заповнення яких може спричинити ненавмисне внесення недостовірних даних чи умисні дії щодо викривлення інформації.

Якщо ж говорити про аналітичну інформацію, то специфічною причиною її асиметрії є відсутність нормативних документів щодо обчислення аналітичних показників. Ці документи мали б регламентувати джерела даних для розрахунку таких показників та методику їх обчислення з урахуванням галузевої специфіки економічної діяльності.

Висновки

Асиметрія інформації властива кожному виду фінансово-господарської діяльності суб’єктів господарювання, а її негативні наслідки можна відчутти на будь-якому ринку. Асиметрія інформації істотно впливає на прийняття управлінських рішень. З огляду на те, що облікова та аналітична інформація є найвагомішою часткою інформаційного масиву підприємства, проблеми асиметрії такої інформації є надзвичайно актуальними. Причини асиметрії обліково-аналітичної інформації можуть бути загальними, що властиві будь-якій інформації, та специфічними, які зумовлені формуванням саме цієї інформації

1. Стігліц Дж. Асиметрія інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/cuspilstvo/asimetriya-informaciyi>.
2. Косарлукова Н. А., Убагович Ю. И. Асиметрия информации на рынке строительных услуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.avcv.ru/documents/44-redactor/nauka/izdania/kosarlucova_1.pdf.
3. Каменев Н. А. Развитие видовой конкуренции на рынке коммунальных услуг // Экономика. Социология. Право. – 2011. – № 10. – С. 28–35.
4. Петрухина Н. А. Теоретические основы асимметрии информации [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tisbi.org/Site/Science/Documents/Petruhina.pdf>.
5. Лазаришина И. Д., Рудницкий Т. В. Теоретические аспекты полезности учетно-аналитической информации // Учетно-аналитические инструменты развития инновационной экономики: Мат. междунар. научн-практ. конф.: в 2 т. – Астрахань, 2009. – Т.1. – С. 85.
6. Терещенко О. О., Баб’як Н. Д. Фінансовий контролінг. – К.: КНЕУ, 2013. – 407 с.
7. Москаленко В. О. Теоретичні основи асиметрії економічної інформації // Пріоритети розвитку економіки України та інших країн: Мат. міжнар. наук.-практ. конф.. – Чернігів: ЧДТУ, 2013. – С. 80–82.
8. Загородній А.Г. Система обліково-аналітичного забезпечення менеджменту підприємства // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку: Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. – 2007. № 576. – С. 94-102.
9. Євдокимов В. В. Асиметрія бухгалтерської інформації та шляхи її мінімізації // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: Міжнародний збірник наукових праць / Серія: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз.– 2011. – Вип. 3(21). 4.1. – С. 135–146.
10. Легенчук С., Лозинський Д. Бухгалтерський облік витрат для цілей оподаткування як джерело асиметричної інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vsve.ua/index.php?type=full&name=ekdum/legenchuk.htm>.